

Življenje in delo Tomaža Eržena iz Ojstrega Vrha

Kristina Strnad

V predalu mize hiše na Ojstrem Vrhu številka 6, p. d. pri Janovc, se je iz časa življenja mojega pradedca Tomaža Eržena ohranil zajeten kup raznih obrazcev, listin, pisem in beležk, v katere je po prihodu v Ojstri Vrh leta 1903 vodil popis prejemkov in izdatkov. Njegovo vestno zapisovanje in hranjenje dokumentov ter živo ustno izročilo¹ ustvarjajo sliko življenja v naših krajih pred približno sto leti.

Najstarejši ohranjen dokument je nastal 3. febru-
arja 1903. Takrat so v Škofji Loki dali spisati ženitno
in dedinsko izročilno pogodbo, s katero je Gašpar
Pfeifer (tudi Gašper Fajfar) svojemu bodočemu zetu
Tomažu Erženu izročil – vse zapisano v pismu seve-
da dobi veljavo šele po cerkveni poroki z njegovo
hčerjo Marijo (Minco) – in prepustil svoje zemljišče
vključno s hišo na številki 6 v Ojstrem Vrhu. Iz no-
tarskega pisma se izve, da je Tomaž prejel zemljišče

brez dolgov (drugim Gašperjevim otrokom je bila
dota že izplačana), sicer pa vredno 1.320 kron. Za-
nimivo je brati, katere dolžnosti je Tomaž prejel ob
prevzemu. Za ženo je poskrbel tako, da ji je izpla-
čal 800 kron. "Izročitelju" Gašperju in njegovi ženi
(Mini Pfajfar, rojeni Trojar) je dal pravico, da si izbe-
reta prostor, v katerem bosta spala, in jima zagoto-
vil dosmrtno preživljanje pri skupni mizi. Zanimivo
je brati, kako jima je nadalje prepustil "jedenkrat za
vselej odbrana debela: tri hruške, dva jablani, dve
češnji in jeden oreh za njiju dosmrtni užitek". Ga-
šper si je pridržal pravico sekati ves les v Vancovcu
in kupnino zanj porabiti zase. V dodatku k pismu še
piše, da se je poleg vsega Mina v korist mladih dveh
odločila, naj se glede na njeno ženitno pogodbo iz
leta 1863 izbriše njena dota, ki jo je knjižila na po-
sestvu ženina v vrednosti 500 kron, in zaženilo (dar

moža ob poroki) v vrednosti 270 kron. Tomaž se je pod pogodbo podpisal. Minca in Gašper, ki nista znala pisati (brati pa!), sta se podkrižala.²

Minca in Tomaž sta se poročila le nekaj dni po podpisu pogodbe, 9. februarja 1903. 1904. je umrl Gašper, še leto kasneje pa Mina, tako da sta za delo ostala sama.

Sicer pa je bil Tomaž ob poroki star 33 let. Rodil se je 17. decembra 1870 očetu Simonu in materi Mariji, rojeni Lotrič, na Rudnem 30, p. d. pri Šimnu. Obiskoval je ljudsko šolo v Selcih. Doma se je priučil sodarske obrti in se tudi s tem preživljal že pred poroko.

V tistem času je zapadel splošni vojaški obveznosti in služil vojsko v 17. pehotnem polku s sedežem v Celovcu. To vemo zato, ker so vojaki ob odpustu iz

vojaške službe dobivali dvojezične slovensko-nemške odpustnice in se je Tomaževa ohranila. Izdana je bila 31. 12. 1912 v Ljubljani, iz nje pa je razvidno, da je Tomaž Eržen deset let in tri mesece služil pri 17. pešpolku, dve leti pa pri deželnoqrambovskem 4. pešpolku. Navedeno je tudi, da je popolnoma zadostil črnovojni dolžnosti, ki so jo v miru sestavljali obvezniki, stari od 32 do 42 let.³

Leto po poroki so začeli prihajati otroci. V obdobju od leta 1904 do 1915 se jima jih je rodilo osem, od teh so trije umrli v otroški dobi (Francek, Katica, Micika). Odraslo dobo so dočakali Anton (Tone), Ana, Jakob (Jaka), Jernej in Ivana (Johanca). Kajža pa Tomažu ni omogočila preživetja brez drugih dejavnosti. In teh je bilo kar nekaj. Glede na to, da nobeden od otrok ni šel nikamor služiti, je moral biti

S prijatelji z Rudna (pred letom 1900).
Z leve proti desni:
Jakob Šolar,
Franc Nastran,
Janez Demšar in
Tomaž Eržen.
Foto: arhiv Jožeta
Eržena, Rudno

V spomin na služenje vojske. Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrha

Odpustnica iz vojaške službe. Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

pri tem dovolj podjeten. Opravljal pa je tudi mnoge druge dejavnosti, ki niso bile plačljive.

Eden od pomembnih virov preživetja je bilo kmetovanje. Vsa boljša zemlja je bila namenjena njivam. Pridelovali so krompir, zelje, repo, korenje in peso za prašiča, oves, rž, ječmen in ajdo. S pridelkom ajde so bile težave, saj je ta pogosto pozebla, vendar je Tomaž trmasto vztrajal, da jo je treba sejati. Nekaj njiv je imelo tako lego, da so jih lahko orali s konjem, ki ga je posodil sosed Boltarč, bile pa so tudi take, kamor konj ni mogel. Na te so nosili gnoj v koših in jih prekopavali z rovnico. Njegov sin Jaka je pripovedoval, da so pomladi nosili gnoj in prekopavali štirinajst dni. Za košnjo seno so tako ostali bregovi in strmi lazi. Ker je bilo tega za preživetje krave premalo, so poleti sekali veje jesenov in hrastov, jih zvezali in posušili (delali so *vejnike*). Iz posušenega listja so skupaj s slamo pozimi na

slamoreznico delali *rezanco*, krmo za kravo. Nesomukane suhe veje so pokladali ovcam. Poleti so se s košem in srpom napatili proti Studenski grapi tudi uro hoda daleč in želi malinovje in razno travo ob vodi, repinec in *šerbinc*. Pomembno vlogo v prehrani, v dobrih letinah pa tudi pri prihodkih kmetije, je imel sadovnjak. Leta 1947 je bilo v Zemljiškem listu za skupno gospodarstvo evidentiranih 56 rodni sadnih dreves, med njimi šest orehov. Lahko trdimo, da so bila ta visokodebelna drevesa rodna tudi v času Tomaževega gospodarjenja. Imeli so več vrst sliv, češpelj in češenj, zgodna, srednja in pozna jabolka, posebej jablano za kis, ki so ji pravili *jeshar*. Tudi izbira hrušk je bila velika, od najbolj zgodnih *pšeničnic* do *devičc*, *kmink*, *šilovk*, *medvedovk*, *kongresnic*, *rjavk*, *mednic*, *močnic* ter do *moštarc* in *tepk*. V dobrih letinah je bila med prihodki prikazana prodaja jabolk in hrušk – posebej

je bila opisana prodaja moštarc. Dobre sadne letine so prinesle tudi žganjekuho.

Ne glede na to, v kateri državi je Tomaž Eržen živel, nadzor nad žganjekuho je hotel imeti vsakdo. Ohranila sta se dva dvojezična obrazca iz Avstro-Ogrske. Najstarejšega datuma je izvidni pregled iz leta 1904, na katerem je popisano, da ima novi posestnik na razpolago en 21-litrski žgalni kotel, kapo, eno hladilno rokavce in en hladilnik ter da je za žganjarno odmerjeni prostor kar hišna kuhinja. Iz Francožefovih dni se je ohranil tudi obrazec, na katerega so t. i. finančni služabniki od leta 1908 do 1915 (z zadnjim datumom 18. 5. 1915) vestno beležili, kdaj so kapo zapečatili in kdaj odpečatili. (Kotli za kuhanje žganja so morali biti uradno zapečateni. Ko je bila gošča godna, so uradniki na podlagi časovno omejene uradne prijave kotel odpečatili in ga po končani kuhi ponovno zapečatili. Vmes so seveda kontrolirali, da ni kdo na primer kupal na skrivaj ob potoku.) Tako beremo, da je leta 1910 finančni služabnik v hišo prišel petkrat.

12. avgusta 1915 je bilo že dano na pošto obvestilo, s katerim je cesarsko-krajevno glavarstvo v Kranju Tomaža seznanilo, da mora svojo pripravo za žganjekuho oddati vojni upravi ("Vlagati prošnje za oprostitev od dolžnosti pričujočega ukaza je tedaj brez pomena in se taiste sploh ne bodo upoštevale," piše na dnu lista.) Zapisano je bilo tudi, da bo dobil denarno odškodnino.

Iz nove države, torej stare Jugoslavije, so se ohranili prijavnih in preglednih listi za trošarine – prosto narejanje žganja za domačo potrebo za leta 1920, 1921 in 1923. Ker je bilo, in tako je tudi pod opombo zapisano, prepovedano "kuhati žganje iz snovi, ki niso prijavljene ali ki jih dotična oseba ni pridelala sama; pričeti s kuho pred prijavljenim časom ali jo nadaljevati preko njega; kuhati žganje na neodobrene žgalni pripravi ali na neprijavljenem kraju; odstopati žganje osebam, ki niso člani rodbine prijavnikove ali njihov služabništvu, ki so nad 12 let stari in pri njih na hrani ali stanovanju", je bilo treba vsako leto na novo izpolniti na to navezane rubrike.

Žganje se je pri Janovc kuhalo tudi druga leta.

Kadar je bila sadna letina dobra, se to vidi v Tomaževem knjigovodstvu. Tako je novembra 1919 prodal dva litra žganja in zanj prejel 65 kron, pogreb hčerke Micike istega meseca pa je stal manj, 64 kron. Tudi ta podatek nakazuje, da je imelo žganje dobro ceno, ki jo je draginja ob koncu prve svetovne vojne le še zvišala. (Istega leta je bila na primer dnina na cesti vredna 3 krone.)

Soliden zaslužek je prinašalo tudi izdelovanje sodov ali *pintarjenje*. Tomaž Eržen je bil sodar in član Sodarske zadruga za Selško dolino (od leta 1902). Seveda je bil zaslužek večji, kadar je imel dovolj svojega lesa za doge. Če pa je moral smreke kupiti, je bilo izkupička manj. Kdaj je moral storiti slednje, se vidi iz njegovega knjigovodstva, saj si je zapisoval, kdaj in od koga jih je kupil.

Med drugim so v arhivu ohranjene tudi naročilnice za izdelavo sodov. Tako je moral Tomaž, na primer, od 3. julija do 12. oktobra 1908 izdelati 120 sodov, in sicer deset 14-litrskih, dvajset 22-litrskih in dvajset 30-litrskih, ti so morali biti izdelani do 12. septembra, nadalje pa še petnajst 10-litrskih, deset 14-litrskih, petindvajset 22-litrskih, petnajst 30-litrskih in pet 40-litrskih sodov.

Vsa naročila se končajo s pojasnili, kako morajo biti sodi izdelani ("zadosti veliki in brez napake"), katerih napak se ne bo toleriralo ("les ne sme biti grčav, smolikav ali osmojen") in tudi s takim ali podobnim opominom: "Ako bi kateri ne hotel ubogati, bode sam škodo terpel".

Sode je izdeloval v majhni domači delavnici. Do zadruga na Češnjici jih je odpeljal s konjem in vozom, ki ju je najel pri Boltarču. V zimskih mesecih jih je dostavljal s samotežnimi sanmi. Vodil je tudi evidenco o izdelanih sodih, kar je bilo v *Železnih nitih*⁴ že omenjeno. Udeleževal se je tečajev, ki jih je priskrbela zadruga svojim članom s pomočjo Obrtnopospesovalnega zavoda na Dunaju in tam jih je učitelj Romich naučil po načrtu izdelati do 5.000 litrov velike sode iz hrastovega lesa.⁵ Ohranila se je fotografija udeležencev tega tečaja, verjetno iz leta 1907. V svojem arhivu je ohranil tudi Računski zaključek Sodarske zadruga za Selško dolino na

natančen in je le redkokdaj zapisal "razne reči".

Iz omenjene beležke (najbolj čitljiv je popis iz obdobja 1918–1924) je razvidno, da je dober delež denarja prinašalo gozdarsko delo, največkrat v Hrastniku.⁶ Tam je leta 1919 delal vse mesece razen septembra. Maja 1920 je zapisal, da je v Hrastniku opravil 24 dnin, za katere je dobil polovico manj kot od prodaje krave. V Hrastnik se je odpravljajal peš preko Golice, Stirpnika in Luše ter tam ostajal praviloma od ponedeljka do sobote. Zanimivo je, da je stroške za hrano (koruzna moka, fižol in *špeh*), ki jo je vzel s sabo v Hrastnik, beležil posebej. Gozdarsko delo je opravljal tudi pri sosedih ("za sekanje smrek Boltarč", "Rebov dal", "razne dneine", "za delo hlodov", "Iletov dal od podiranja smrek", "Megušar dal"). Nekaj denarja je prinesla občasna prodaja oglja in lubja (tega so prodajali k Dermotu v Železnike). Če je bila v hlevu sreča, so vsako leto prodali tele, svinjsko in ovčjo kožo. V času po telitvi se redno pojavlja tudi prodaja kuhanega (marca 1920 na primer 10 kilogramov) in presnega masla. Leta 1920 je prvič prodal hlode. Februarja 1920 je edinkrat zapisal, da ni nobenega prejemka, in dodal: "Denar vzel iz hranilnice."

Kar se hrane tiče, je redno kupoval sol, sladkor in moko, redkokdaj meso. Pogosto se pojavlja poraba denarja za čevljarja ali blago za obleko ali "*mojškri lon*"⁷. Enkrat je plačal klobučarju, strojarju, urarju, večkrat kovaču. Posebej je beležil, koliko denarja je namenil ženi in otrokom, npr. za "nov reklc Jerneju", "za Toneta obleko", "ženi dal". Denar je šel še za petrolej, *mašince* (vžigalice) in *žajfo* (čeprav so milo kuhali tudi sami), manjkral pa za *britvo*, za *šine*, za žebelje ali "*razne rištenge*"⁸ ali "*veliko koso*". Zapisal je tudi, kadar je plačal davke in pristojbine za cerkev (za ofer, za sveče, za cerkveno klop v Selcih). Za cerkev je prispeval tudi ob raznih praznikih (ob svetem Rešnjem telesu, ob sv. Petru, za veliko noč) in ob drugih priložnostih (ob novi maši, januarja 1922 za zvonove v Selcih, "za k Lenart zvon", "za v Davč zvon", "za novo cerkev"). Plačeval je še v bolniško blagajno, za kmetijsko družbo, za sodarsko zadrugo, za zavarovanje, za podporno društvo, za Mohorjevo

družbo, za vse revije. Zabeležil je tudi, koliko je vložil v hranilnico. Iz stroškov je razvidno sodelovanje med sosedi. Tako beremo, da je maja 1919 plačal en macesen Megušarju, oktobra 1919 *lon* Iletovim, septembra 1921 Mačešniku za pomoč pri kuhanju oglja, aprila 1922 Kosu za smreke, septembra 1922 Rebovim za les, aprila 1923 in 1924 Boltarču za smreke, junija 1924 Ileški za smreke. Skrbno je zabeleženo, koliko dnin je bil dolžan Boltarču za najem konja (za prevoz gnoja, oranje, prevoz sodov, dog itd.).

Leta 1922 se je med stroški prvič pojavil gradbeni material, kar kaže na obnovo hiše. Ker se je bal za dolžiti, jo je obnavljal postopoma. Leta 1923 se je gospodinja poslovila od črne kuhinje, gospodar pa je dobil večjo sodarsko delavnico. Leta 1929 je hiša dobila novo ostrežje in kritino, leta 1937 pa novo fasado, okna in stavbno pohišstvo – takrat je Tomaž pri obnovi pomagal sinu Jaku.

Čeprav se iz beležk vidi, da je bil denar težko zaslužen, ga je vseeno namenjal v dobrodelne namene, bodisi v bližnji okolici bodisi za brezdomne otroke.

Od leta 1906 do 1920 je Tomaž Eržen opravljal razna družbena dela.

Od leta 1906 do 1914 je bil varuh osirotelega Janeza Koblarja iz Martinj Vrha 1. V sirotinskem listu je beležil, koliko je otrok napredoval pri delu in učenju. Tako je na primer 5. 7. 1907 napisal: "Je doma. V šolo hodi in dela in se uči kmetijskih del." V istem obdobju je bil sovaruh nezakonski Mariji Šmid iz Ojstrega Vrha 1. Tudi iz njenega sirotinskega lista je razvidno, da je tri leta hodila v šolo, leta 1912 piše, da je bolna že nad dve leti, leta 1914 pa, da stanuje z materjo na Studenem in sta "kot dningarici".

Leta 1913 je bil od cesarsko-krajavnega okrajnega sodišča v Škofji Loki postavljen za skrbnika kmetu Janezu Čemažarju iz Ojstrega Vrha.

Prva svetovna vojna je prinesla v vas nove stiske in skrbi, ki pa se jih je dalo omiliti tudi z dobrim sodelovanjem med sosedi. Tako se je Tomažev sin Jaka spominjal hude zime, med katero je soseda Kosovka imela težak porod in jo je babica napotila k zdravniku v Železnike. Žensko, ki je že dva dni rojevala, je

Tomaž odpeljal na samotežnih saneh. Snega je bilo po pripovedovanju njegova sina Jaka toliko, da se je, ko sta z mamo s hišnega praga, ki je bil od poti oddaljen le nekaj metrov, opazovala Tomaža, zaradi visokega snega videl samo njegov klobuk. Sin Jaka se je iz tega obdobja spominjal tudi pomanjkanja hrane in tega, kako so bili otroci veseli, ko jim je Boltarč dal v najem kostanjevo drevo, tako da so v zimskem času imeli na mizi kostanj.

Na začetku prve svetovne vojne je bil Tomaž Eržen star 44 let in zaradi starosti ni bil vpoklican v redno vojsko. 22. 3. 1915 ga je županstvo v Selcih po ukazu poljedelskega ministrstva imenovalo za člana komisije, ki je skrbela za obdelavo polja in spravljane poljskih pridelkov v okolišu Česnjice. ("Ta služba je častna in se ne sme odkloniti," piše.) Dolžen je bil poskrbeti, da je bila v Ojstrem Vrhu obdelana vsa zemlja in da se je pospravilo pridelke. Takrat so iz vasi odšli v Galicijo štirje mladi moški, trije so padli, od tega dva mlada gospodarja, tako da brez pomoči sosedov ni šlo.⁹

Ohranila sta se dva črnovojniška legitimacijskega lista iz leta 1915 in 1916, iz slednjega je razvidno, da je bil pri zadnjem naboru spoznan za nesposobnega. Pešale so mu oči. Takrat so jemali v črno vojsko že do 55 let stare moške¹⁰ in ga njegova leta ne bi več rešila.

Od leta 1912 do 1920 je vodil vzdrževanje in popravilo makadamske poti Ojstri Vrh-Železniki, pri čemer je denar za plačilo delavcev dobil na županstvu v Selcih. Razdelil ga je, kot je popisano v njegovem Zapisniku prejemkov in stroškov za občinsko pot. Spodaj navajam primer iz omenjenega zapisnika za leto 1913.

13. 2. 1913	
sim prejel od županstva v Selcih	98,50 K.
Ostanek od prejšnjega leta	35,80 K.
Skupaj	134,30 K.
	84,50 K.
	Ostane še 49,80 K.

Tomaž Eržen

21. 1.	Fladraču 4 dnine za kamenje	10,40 K.
20. 4.	Fladraču za napravo šute	30,10 K.
16. 5.	Matevžu sem plačal za popravo mostu v Kodermac	3 K.
20. 6.	tri dnine	9 K.
17. 7.	za mostnice in vozniku	7 K.
3. 10.	Sivarju lon od mostu pri Valavk	3 K.
13. 12.	Fladraču za šuto	22 K.

84,50 K.

Tomaž Eržen

Čeprav je bil Tomaž izjemno delaven, je vse navedeno lahko izpeljal zato, ker mu je ob strani stala nič manj delavna in sposobna žena, svoje pa so pripevali tudi otroci, ki so že zgodaj poprijeli za delo.

Med ohranjeno dokumentacijo najdemo še kup zanimivih listin, ki kažejo na utrip življenja tistega časa.

Skrbni oče je v predalu shranil "spričevala o cepljenih kozah" za svoje otroke. Iz njih je razvidno, da so jih cepili pri Svetem Lenartu v poletnih mesecih v starosti od šestega do enajstega meseca.

Ohranjena je tudi pobotnica, s katero je dokazano, da je Tomaž Eržen 18. decembra 1911 plačal 43 kron kot oskrbne stroške za štiriletnega sina Jerneja, ki je zbolel in bil v oskrbi v Ljubljani 18 dni.

Leta 1908 je Tomaž Eržen vplačal vpisnino za Podporno in strokovno društvo gozdnih delavcev. To vemo, ker je shranil društveno knjižico s pravili društva in zaznamki o vsakoletnem denarnem prispevku. V njej med drugim piše, da je bolniška podpora znašala po eno krono na dan in da se podpora ne izplača "v bolezni, ki si jo član nakoplje iz pijančevanja ali pretepa".

Iz izkaza za nakup moke v času prve svetovne vojne je razvidno, da je v Ojstrem Vrhu 6 živel osem oseb in količina moke, do katere so bili upravičeni.

Med dokumenti sta še živinska potna lista. Zanimiva sta zato, ker sta edini listini, na katerih je zapis tudi v cirilici.

Vast. gospoda Tomaž Eržen posestnik
Ostriroh

Vstred ukazu poljedelskega ministerstva z dne 5. VIII
1914 dr. zah. št. 200 Vās podpisano izpustno
imenuje za člana komisije, ki ima skrbeti za
obdelavo polja in spravljene poljskih pridelkov
v okolici bolniče občin Čišnjica
Ta služba je častna, in se ne sme odkloniti.
Skrbeti imate torej v svojem okraju, v vasi
Ostriroh za to, da se spravljati na
zemljiča, lasti onih, ki so otišli v vojsko pravilno
in pravočasno obdelajo, kakor tudi da se potem pridelki
spravijo. V ta namen imate pravico prisiliti posestnika
zemljišč, da potem ko so domu obdelali, pomagajo brez
plačila drugim. Dinarji smijo pa zahtevati za buk
stlo v tuk. okraju naravno plačo. Ako za obdelavo
zemljišč ne zadostujejo domače moči, ima komisija
dolžnost skrbeti, da jih dobi od drugih. V tem slu-
čaju se obrnite do predsednika komisije vašega okraja
s. J. Šušarja, posestnika na Čišnjici. Sjemni-
čuli pa županstvu imate tudi narnaniti posestvo,
ki se vohi vojske brez gospodarije in v nevarnosti,
da ostanejo neobdelana. Pridelki, ki bi se hotel
obdelati svoja polja, računa po uveljavljenem ukazu
vstred karu na 1000 K globe, ali razpore 4. m. ce.
Županstvo občine Štoca 22. avgusta 1915

J. Šušarj
župan

Županovo obvestilo o imenovanju za člana komisije, ki skrbi za obdelavo zemlje v Ojstrem Vrhu med prvo svetovno vojno. Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

Lepo ohranjena je učna pogodba med Janezom Peterneljem, mizarjem iz Škofje Loke, in Tomažem Erženom, sklenjena 15. 3. 1920. Z njo je Peternelj sprejel v uk Tomaževega 16-letnega sina Toneta za obdobje treh let in se zavezal, da bo plačeval za vaje stanovanje, hrano in bolniško blagajno, oče pa je imel na skrbi obleko.

Ni znano, da bi v Ojstrem Vrhu 6 kdaj gorelo, a Tomaž Eržen je svoje imetje zavaroval pred požarom in za to plačeval bodisi s kronami, dinarji ali markami. Ohranjena je polica, s katero je pri Vzajemni zavarovalnici v Ljubljani zavaroval hišo in hlev proti požaru za obdobje desetih let, od leta 1911 do 1921. Dokumenti o vmesnem obdobju niso ohranjeni, leta 1933 pa je pri isti zavarovalnici ponovno sklenil zavarovanje "proti škodi po požaru, streli ali eks-

ploziji svetilnega plina". Pred iztekom pogodbe se je začela druga svetovna vojna in 20. 10. 1941 je pri Koroški deželni zavarovalni ustanovi v Celovcu za obdobje enega leta zavaroval imetje pred škodo, ki bi jo povzročil požar.

Sicer pa se je iz časa druge svetovne vojne ohranil še dokument, s katerim je bil uradno preimenovan in naj bi s 4. 5. 1943 postal Thomas Erschen.

Med dokumenti so se ohranila tudi pisma. Največ so jih napisali sinovi Tone, Jernej in Jaka med služenjem vojaškega roka, nekaj manj nečak Rudolf Eržen. V pisnih so nazorno opisovali služenje vojaščine, iz njih pa veje tudi navezanost na domače in kmečko življenje. Najbolj berljiva so Tonetova pisma, deloma zaradi lepe pisave in deloma, ker skoraj ni najti pravopisne napake.

Zagreb, 7. 4. 1926

Dragi oče!

Prejel sem Vaše pismo, hvala Vam zanj, prejel sem tudi denar in paket, Bog Vam plačaj zanj. Paket sem dobil šele v torek, pirhi so bili vsi pobiti in tudi slabi, a drugo je bilo dobro, tudi za denar se Vam prav lepo zahvalim, bilo je vsaj v praznikih, da sem imel malo za priboljšek ... Samo da bi bil doma ... /.../ Tu imamo zelo toplo vreme, smo že začeli iskati sonce, je že skoro vse zeleno in cvete vse od kraja, samo jabolka še ne, a slive so že odcvetele.

Kako se imate še kaj doma? Gotovo že kaj kmetvate. Se je Jaku že kaj pocelila noga? Kam pa je šel Iletov Janko? Bil sem oba večera na kolodvoru, mislil sem, da ga bom kaj videl, pa ga nisem, mogoče je pa kje drugje ostal?

Dolgčas mi je včasih prav zelo, posebno po mizarstvu in po časopisih, ker ne izvem nič novega. Sploh je tu v petek in svetek vse enako, samo ob nedeljah vežbamo ne, a k maši ne smemo iti nobeno nedeljo, meni se zdi, da nobene nedelje ni. Družčine nimam nobene razen enega iz Škofje Loke. Tu lahko opaziš vso pokvarjenost in nemoralnost vsake vrste, posebno pri starejših, tudi nekateri mlajši so se že navadili, misleč, da je najbolj junaško, ako v jezi opsuje vse, kar ti je najbolj drago in ravno to odbija vsako družčino.

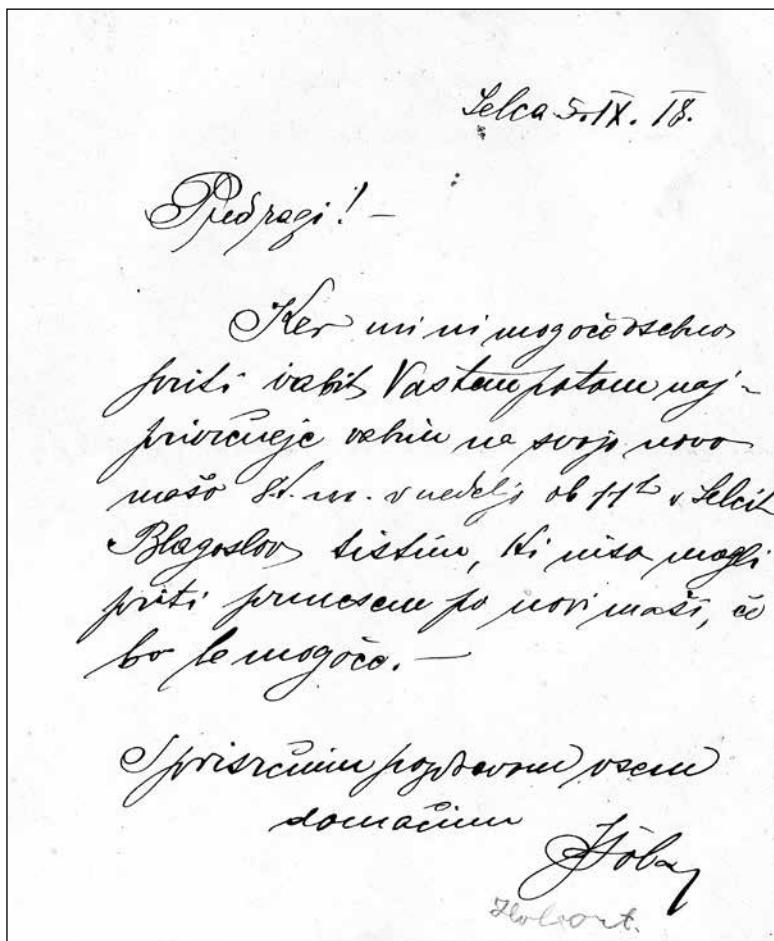
Pišete mi, da je pri vas bolezen in da zelo ležijo. Tudi drugim pišejo, da so skoro povsod bolni in tudi mrje jih dosti. So se mama že pozdravili, ko ste mi zadnjič pisali, da so bili bolni?

Še enkrat vam Bog plačaj za vse, posebno za denar. Bil sem že skoro čisto suh.

Iskreno Vas pozdravlja vse skupaj, še posebej pa mamó in Vas

Vaš hvaležni sin Tone

Ohranjeno pa je tudi vabilo Jakoba Šolarja na novo mašo iz leta 1918.

Vabilo prof. Jakoba Šolarja na novo mašo.
 Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

Fotografija ob novi maši prof. Jakoba Šolarja leta 1918, na kateri vidimo tudi Minco (v prvi vrsti skrajno desna) in Tomaža Eržena (v tretji vrsti drugi z desne). Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

Ohranila so se pisma Tomaževe svakinje Anice, poročene Kos. Posebej je zanimivo tisto iz 1930. leta, v katerem na koncu naroča sestri Minci, naj pride k njej na Rakovnik, "da se bova še videle, prej kot kera umerje, sedaj smo že stare". (Takrat sta imeli 55 in 56 let.)

Nagovori v pismih so precej drugačni kot dandanašnji: pisma soseda Janeza Trojarja, Boltarča, ki je odšel za kruhom v Kolorado, ZDA, se vedno začnejo z "Dragi mi prijatelj sosed!" Z "Vaše Blagorodje g. T. Eržen" pa ga je nagovarjal mlinar in žagar Franc Mihelčič iz Dolnjega Logatca, ki je Tomažu z obžalovanjem sporočal, da ne more vzeti v uk njegovega sina Jaka, ker je zaradi prepozno prispele pošte vzel že drugega vajenca, s katerim pa ni bil preveč zadovoljen.

Kljub vsemu delu je našel čas za praznovanje nedelj in praznikov ter za branje.

Vemo, da je bil Tomaž globoko veren. Hodil je k jutranji maši (ob šesti uri) v Selca, in sicer najraje sam. Ko ga je Kajžarjeva mama vprašala, ali lahko gre z njim maši, ker jo je bilo strah hoditi po temi,

je odvrnil, da lahko, če bo po poti molčala, ker med hojo premišljuje in moli.¹¹

Držal se je svojih načel. Še pred prvo svetovno vojno je sosed Kos prišel v dolgove in v veliki denarni stiski je Tomažu ponudil lepo gozdno parcelo po znatno nižji ceni, kot je bila vredna. Pri Janovcu namreč niso imeli denarja za odkup po realni ceni. To ugodno ponudbo sta z ženo zavrnila, češ da na nesreči drugih ne smeš ustvarjati premoženja.

Tomaž je večkrat odšel na romanja, največkrat v Ljubno, kjer je bila znana božja pot k Mariji (iz Ojstrega Vrha so odšli tja vsako leto v maju). Bil je tudi v Rimu. Večkrat se je peš odpravil na Višarje in Sveto goro. Z božjih poti je prinesel veliko nabožnih predmetov, ki so še vedno pri hiši. Ohranili so se svečniki za na pare, skodelice za kropljenje, veliki rožni venec, srebrni križ, podoba (*speciosa imago*) blažene device Marije dobrega sveta.

V prostem času je veliko bral, kar je bila značilnost te družine. Za njim je ostala polna skrinja revij in knjig, tako da vemo, katere je naročal. V času pred svetimi tremi kralji je vse revije zbral, nekaj jih je s

Družinska fotografija iz leta 1929. Od leve proti desni stojijo: Ivana, Tone, Jernej, Jaka in Ana. Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

šilom in vrstico zvezal sam, bolj imenitna besedila (Mladiko, ilustrirano prilogo Slovenca in Vigred) pa je odnesel k Brnu¹² v Golico, ki je imel pripravo za knjigovezje. Tako spravljeni so na naš čas počakali tednik Gospodar in gospodinja (priloga Domoljuba), mesečnika za slovensko mladino Vrtec in Angelček, mesečnik Orač za kmetovalce, mesečnika Bogoljub in Domoljub, mesečnik Mladika (družinski list), ilustrirana priloga Slovenca, mesečnik Katoliški misijoni s prilogo Tuji svet ter mesečnika Vigred (ženski list) in mesečnik Mati in gospodinja.

Bil je tudi naročnik Mohorjevih knjig, kar je bil že njegov tast, saj se je Gašper Fajfar v Družbo sv. Mohorja vpisal leta 1875, prav iz tega leta sta ohranjena koledar in njegova pristopna izjava.

V veliko veselje mu je bilo poslušati ženo, ki je lepo pela in igrala na citre. Rad je igral tarok in si prižgal pipo tobaka. V času prve svetovne vojne, ko tobaka ni bilo, sta ga z Boltarčem skrivaj gojila sredi gozda na nekdanjem kopišču, s kvaliteto pa nista bila zadovoljna.

Leta 1931 mu je umrla žena in zdi se, da je z Minco odšel v grob tudi del Tomaža. Po ženini smrti je do-

živel še dve veliki preizkušnji. Najmlajša hči Ivana je zbolela za neozdravljivo boleznijo, ki je nakazovala, da ne bo mogla samostojno živeti, in pokopal je 29-letnega sina Jerneja. Bilo je konec vseh zapisovanj. Breme gospodarstva je preložil na hčer Ano in sina Jakoba, ki se je leta 1939 poročil z Elizabeto Gasser. Ljubezen in pozornost, ki jo je izkazoval svoji družini, je v enaki meri posvečal sinovi družini. Med njegovimi starejšimi vnuki je še danes živ spomin na čas, ki so ga preživeli z njim. Dano mu je bilo delati do konca. Še vedno je vsak dan vstajal ob petih zjutraj ter pomagal pri izdelavi sodov in kmečkih delih. Poleti 1947, ko je bil star 77 let, je sam pokosil 36 arov velik laz v Studenski grapi, sam vse pograbil in spravil seno v hlev. To je bila njegova zadnja košnja.

Moj praded Tomaž Eržen je umrl 18. decembra 1947 za posledicami pljučnice. Odpeljali so ga po Studenski grapi na pokopališče v Selcih, kjer leži poleg žene Mince in otrok s pogledom na *speciosa imago*¹³ – na drugi strani Sore se vije pot iz Selc v Ojstri Vrh, po kateri je tolikokrat šel v farno cerkev.

Partija taroka s sinovi, leta 1932, od leve proti desni: Tone, Jaka, Tomaž in Jernej.
Foto: arhiv Elizabete Eržen, Ojstri Vrh

Opombe:

- ¹ Tako dokumente kot ustno izročilo o Tomažu Erženu je posredovala njegova vnukinja Elizabeta Eržen, Ojstri Vrh 6.
- ² Notarsko pismo, Okrajno sodišče v Škofji Loki, Zemljiška knjiga, prepis opravljen 10. 4. 2008.
- ³ Janez J. Švajncer, Avstro-ogrška vojska, v: Svetovna vojna 1914–1918, Pokrajinski muzej Maribor, 1988, str. 15.
- ⁴ Filip Demšar, Matevž Trojar: Sodarji sklenili, sodarji nar'dili, sodarji popili, v: Železne niti 5, Muzejsko društvo Železniki 2008, str. 209.
- ⁵ Katarina Kobe-Arzenšek: Sodarstvo v Selški dolini, v: Les, revija za gozdno gospodarstvo XVIII, 5–7, Ljubljana: Zveza inženirjev in tehnikov gozdarstva in lesne industrije SR Slovenije, 1966.
- ⁶ Hrib in istoimenska gozdna posest v spodnji Selški dolini.
- ⁷ Plačilo šivilji.
- ⁸ Razno orodje.
- ⁹ Kot piše na spominski plošči na pokopališču v Selcih, so padli Franc Šuštar, Valentin Šmid, Gabrijel Šmid.
- ¹⁰ Nataša Budna Kodrič: Vojaki s Škofjeloškega v prvi svetovni vojni, v: Loški razgledi 46, Muzejsko društvo Škofja Loka 1999, str. 367–381.
- ¹¹ Izjava Ančke Šuštar, p. d. Kajzarjeve, iz Ojstrega Vrha.
- ¹² Izjava Ančke Šuštar, p. d. Kajzarjeve, iz Ojstrega Vrha.
- ¹³ Lepa slika.